

ЛЕКЦІЯ 4.

Задачі і методи кількісного аналізу та основне обладнання хіміко-аналітичних лабораторій. Гравіметрія. Методи фазового розділення елементів.

ПЛАН

- 1. Задачі і методи кількісного аналізу.**
- 2. Основне обладнання хіміко-аналітичних лабораторій.**
- 3. Класифікація методів кількісного аналізу.**
- 4. Гравіметрія:**
  - 4.1. Класифікація гравіметричних методів аналізу**
  - 4.2. Правила роботи з аналітичними вагами.**
  - 4.3. Умови утворення аморфних і кристалічних осадів.**
  - 4.4. Осаджена і гравіметрична форми, вимоги до них.**
  - 4.5. Розрахунки в гравіметричному аналізі.**
- 5. Методи фазового розділення елементів.**

КІЛЬКІСНИЙ АНАЛІЗ

**Вирішує питання про
кількісний вміст
всіх або окремих компонентів,
що входять до складу
аналізованого об'єкту**

КЛАСИЧНІ МЕТОДИ КІЛЬКІСНОГО АНАЛІЗУ

**ХІМІЧНІ
МЕТОДИ**

```
graph TD; A[ХІМІЧНІ МЕТОДИ] --- B[ГРАВІМЕТРИЧНИЙ (ВАГОВИЙ)]; A --- C[ТИТРИМЕТРИЧНИЙ (ОБ'ЄМНИЙ)]; A --- D[ГАЗОВИЙ]
```

**ГРАВІМЕТРИЧНИЙ
(ВАГОВИЙ)**

**ТИТРИМЕТРИЧНИЙ
(ОБ'ЄМНИЙ)**

ГАЗОВИЙ

ГРАВІМЕТРИЧНИЙ МЕТОД

ЗАСНОВАНИЙ НА ТОЧНОМУ ВИМІРЮВАННІ
МАСИ ДОСЛІДЖУВАНОЇ РЕЧОВИНИ АБО
КОМПОНЕНТА СУМІШІ, ЯКІ ВИДІЛЕНО В
ХІМІЧНО ЧИСТОМУ ВИГЛЯДІ АБО У ВИГЛЯДІ
ХІМІЧНИХ СПОЛУК ТОЧНО ВІДОМОГО
СКЛАДУ

**МЕТОД
ОСАДЖЕННЯ**

**МЕТОДИ
ВІДГОНКИ
(ПРЯМА,
НЕПРЯМА)**

**МЕТОД
ВИДІЛЕННЯ**

ЕЛЕКТРОГРАВІМЕТРІЯ

**ВИДИ
ГРАВІМЕТРИЧНОГО
АНАЛІЗУ**

ТЕРМОГРАВІМЕТРІЯ

Метод осадження

заснований на хімічній реакції досліджуваного компонента та реагента-осаджувача з утворенням малорозчинної сполуки, яку відокремлюють, промивають, висушують (або прожарюють), а потім зважують на аналітичних терезах.

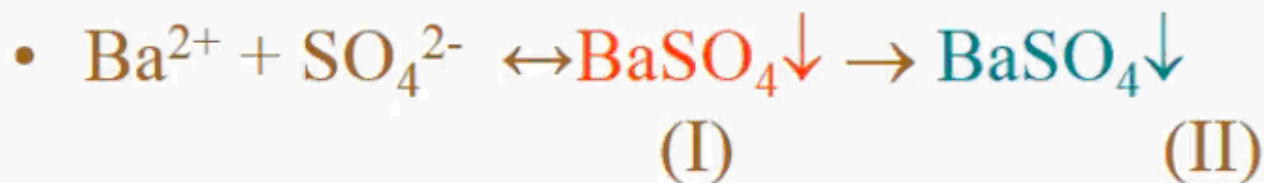
Етапи гравіметричних визначень за методом осадження

- -розрахунок маси наважки досліджуваної проби та об'єму осаджувача;
- -зважування та розчинення наважки;
- -осадження (отримання осадженої форми);
- -видалення осаду з маточного розчину;
- -промивання осаду;
- -висушування або прожарювання осаду до сталої маси (отримання гравіметричної форми);
- -зважування гравіметричної форми;
- -обчислення результатів аналізу, їх статистична обробка.

Гравіметричне визначення іонів Ba^{2+}

- Осаджувач - розчин сульфатної

Δ

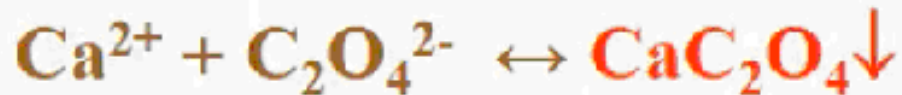
I – осаджена фарма

- **II – гравіметрична форма**

Гравіметричне визначення іонів Ca^{2+}

Осаджувач – розчин оксалатної кислоти:

Δ (I)

(II)

I – осаджена форма

II – гравіметрична форма

Вимоги до осаджувача

- *специфічність
- * селективність відносно досліджуваного іону
- * леткість
- * помірний надлишок осаджувача
- **Найбільш поширені:**
  - розчини HCl ; H_2SO_4 ; NaOH ; $\text{NH}_3 \cdot \text{H}_2\text{O}$; AgNO_3 ; BaCl_2 ; $(\text{NH}_4)_2\text{C}_2\text{O}_4$
  - діацетилдіоксим, 1- нітрозо-2- нафтол,
8-гідроксихінолін

Вимоги до осадженої форми

- * Досліджуваний компонент повинен кількісно переходити у осад – $K_s \text{ не } \geq 10^{-8}$;
- * осад не повинен розчинятися у надлишку осаджувача з утворенням розчинних комплексних сполук;
- * осад не повинен містити сторонніх домішок, бути стійким відносно зовнішнього середовища;
- * осаджена форма повинна якомога повно перетворюватись у гравіметричну при висушуванні або прожарюванні досліджуваної речовини;
- * агрегатний стан осаду повинен забезпечувати оптимальні умови його фільтрування та промивання.

Умови отримання кристалічних осадів

- * осадження проводять з розведеного розчину розведеним розчином осаджувача;
- * розчин осаджувача додають повільно, краплями при обережному перемішуванні;
- * осадження проводять з гарячого розчину досліджуваної речовини гарячим розчинником;
- * осад, що утворився, залишають у вихідному розчині на деякий час, протягом якого відбувається «визрівання осаду».

Умови отримання аморфних осадів

- до гарячого концентрованого розчину додають гарячий концентрований розчин осаджувача;
- гарячий розчин осаджувача додають швидко, що зменшує вірогідність утворення колоїдних розчинів;
- у разі потреби у досліджуваній розчин вводять електроліт-коагулянт;
- запобігають довгому витримуванню осада разом з маточним розчином.

Вимоги до гравіметричної форми:

- - склад гравіметричної форми повинен точно співпадати з хімічною формулою (BaSO_4 , CaSO_4 , Fe_2O_3 , CaO);
- - гравіметрична форма повинна бути стійкою у повітрі;
- - гравіметричний фактор (F) має бути якомога меншим, що мінімізує відносну помилку гравіметричного визначення.

Гравіметричний фактор (F)

F – фактору перерахунку (аналітичний множник) - чисельно дорівнює масі досліджуваного компонента (г), яка відповідає одному граму гравіметричної форми.

Розрахунок фактора F

$$F = \frac{2 \cdot M(\text{Fe}^{3+})}{M(\text{Fe}_2\text{O}_3)} = \frac{2 \cdot 55,85}{159,7} = 0,6994$$

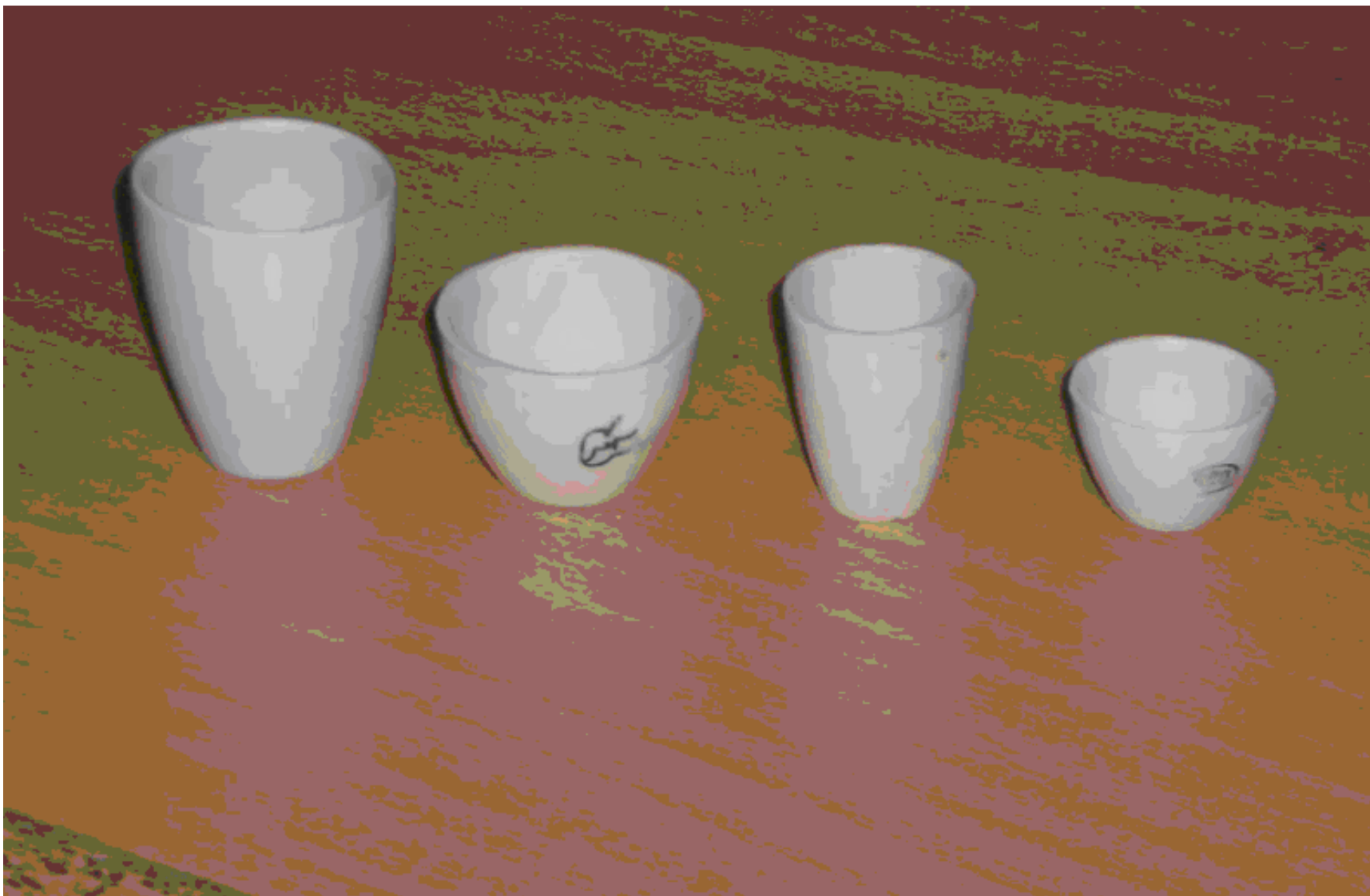

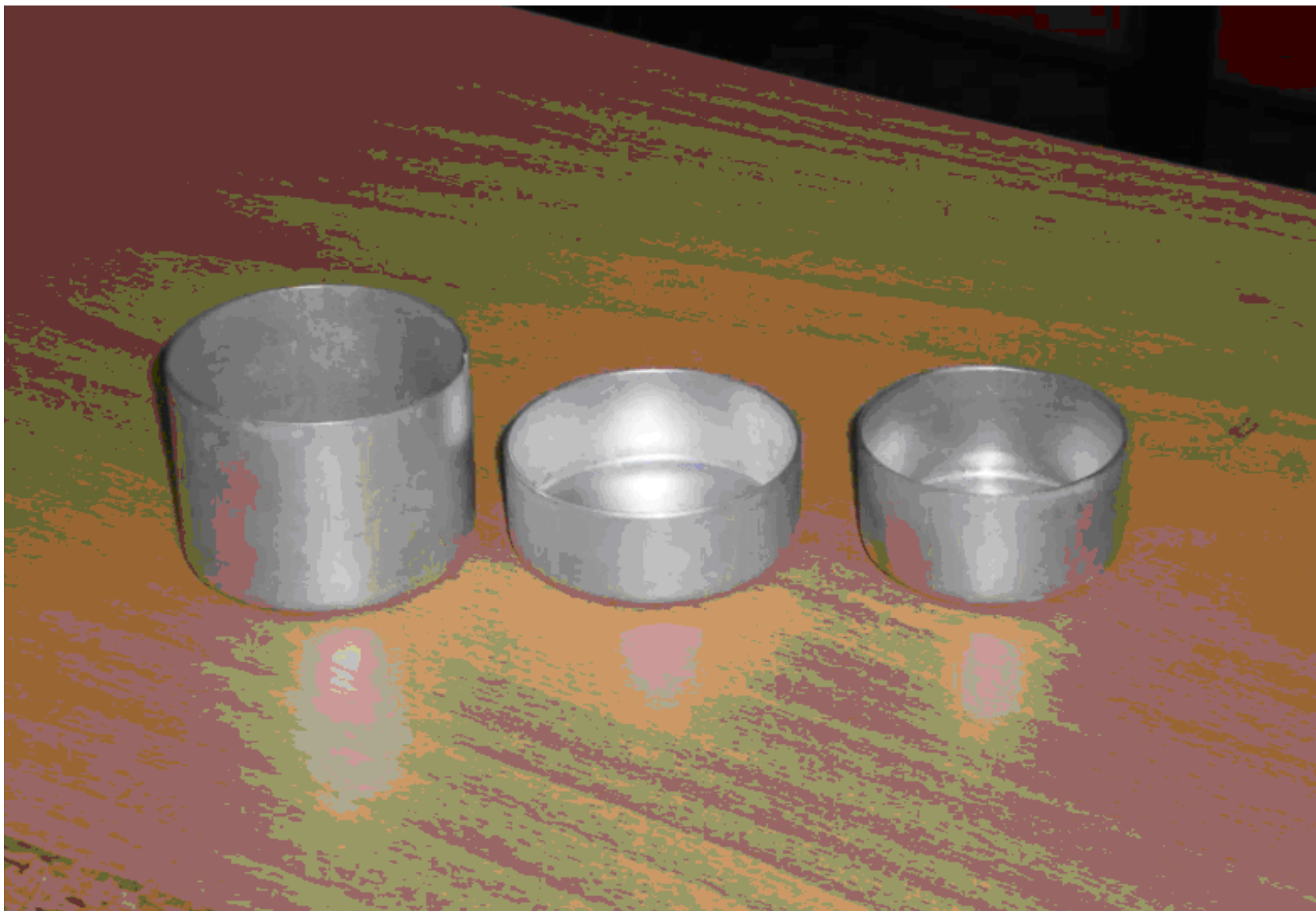

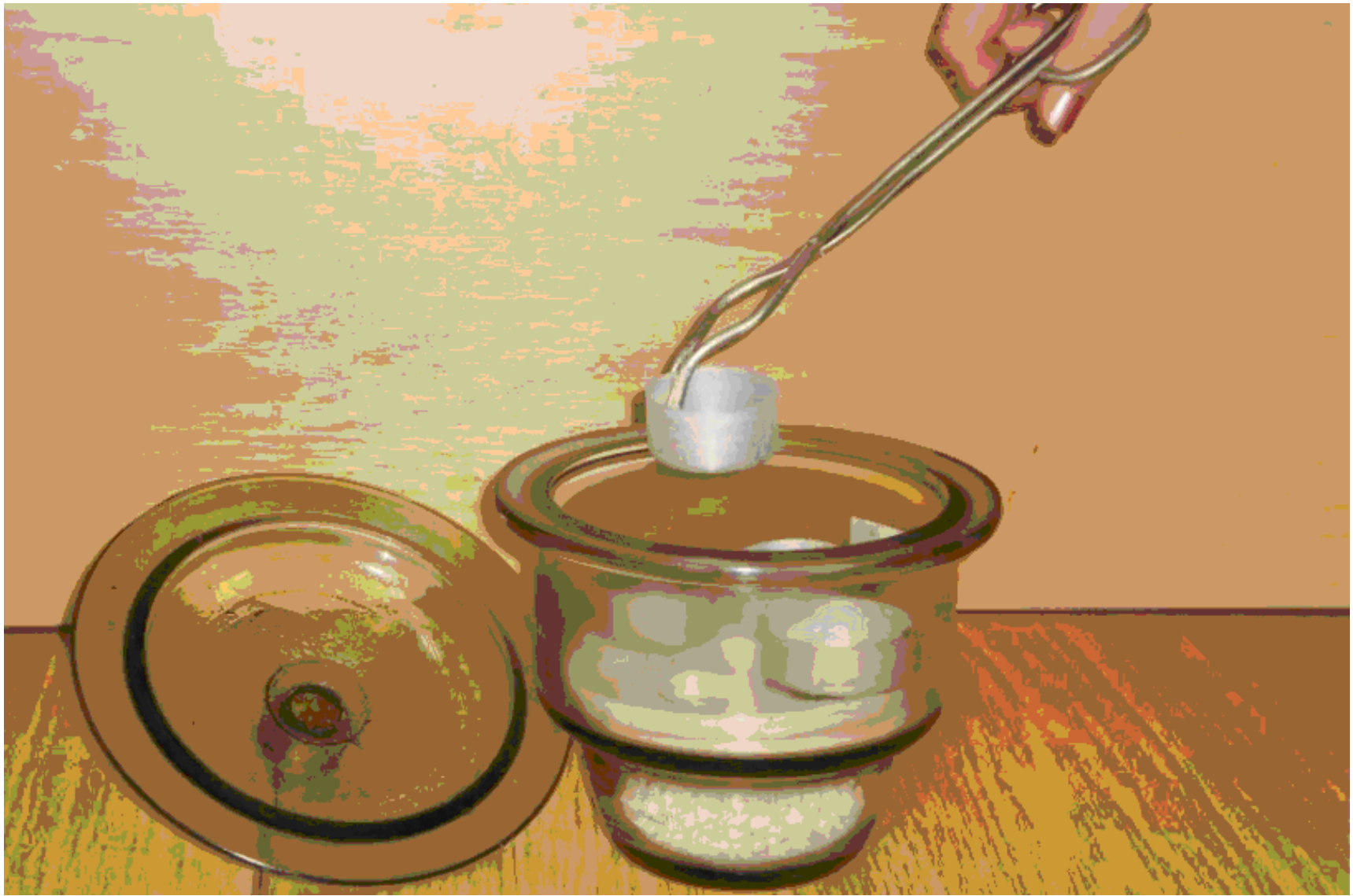

Розрахунок маси наважки речовини в методі осадження

$$m = \frac{m (\text{гр} \cdot \phi) \times F \times 100}{W, \%};$$

Розрахунок маси наважки речовини в методі осадження

$$m(\text{FeCl}_3 \cdot 6\text{H}_2\text{O}) = \frac{m_{\text{гр.ф.}}(\text{Fe}_2\text{O}_3) \cdot F \cdot 100}{w} =$$
$$\frac{0,1 \cdot 0,6994 \cdot 100}{60} = 0,1166 \approx 0,12 \text{ г}$$

Метод відгонки (пряма)

Досліджуваний компонент видаляють з проби у вигляді газоподібної сполуки та зважують масу цієї речовини.

Приклад: визначення вмісту CO_2 в CaCO_3 .
Наважку CaCO_3 розчиняють в кислоті:

- $\text{CaCO}_3 + 2\text{HCl} = \text{CO}_2 \uparrow + \text{CaCl}_2 + \text{H}_2\text{O}$.
- Малу відігнаного CO_2 ($m_{\text{гр.ф.}}$) визначають за збільшенням загальної маси поглинаючого пристрою.

Метод відгонки (непряма)

- Досліджуваний компонент видаляють з проби у вигляді газоподібної сполуки та визначають масу залишку.
- **Приклад:** визначення вологи в лікарських препаратах та в лікарській рослинній сировині.

Масу речовини (m) визначають до та після висушування ($m_{\text{гр.ф.}}$) у сушильній шафі або прожарювання у муфельній печі згідно з конкретною методикою визначення.

Розрахунок результату аналізу в методі непрямой відгонки

$$W, \% = \frac{(m - m_{\text{гр.ф.}}) \times 100}{m} ;$$

Метод виділення

- Досліджувану речовину або компонент суміші кількісно виділяють у вільному стані і зважують на аналітичних терезах.
- Методом виділення визначають **загальну золу**. Після обробки цього залишку HCl - золу, нерозчинну в хлоридній кислоті.
- **Сульфатну золу**, отриману після нагрівання і прожарювання наважки проби, яку обробили концентрованою H_2SO_4 .

Приклад:

Гравіметричним методом осадження визначити вміст Cl^- - іонів в NaCl з осаджувачем AgNO_3 .
Наведіть реакції утворення осадженої і гравіметричної форм осаду. Розрахуйте гравіметричний фактор F .

$$F = M(\text{Cl}^-) / M(\text{AgCl});$$

$$F = 35,453 / 143,321 = \mathbf{0,2474}$$

МОЖЛИВІ ВАРІАНТИ ВИЗНАЧЕНЬ

Досліджувані іони	Осаджувач	Аналітична операція	Гравіметрична форма
Ca^{2+}	$\text{H}_2\text{C}_2\text{O}_4$	Прожарювання	CaO
Cl^- , Br^- , I^-	AgNO_3	Висушування	AgCl , AgBr , AgI
CrO_4^{2-}	BaCl_2	Висушування	BaCrO_4
FeCl_3 , AlCl_3	NH_4OH	Прожарювання	Fe_2O_3 , Al_2O_3
Ba^{2+} , Sr^{2+} , Pb^{2+}	H_2SO_4	Прожарювання	BaSO_4 , SrSO_4 , PbSO_4

Довідник "Аналитическая химия. Схемы и таблицы"

ПРИКЛАД:

Розрахуйте масову частку вологи в препараті атропіна сульфату, якщо наважка, взята для аналізу, дорівнювала 0,5435 г, після висушування зменшилася до 0,5328 г.

1. Розраховуємо масу втраченої вологи:

$$m(\text{H}_2\text{O}) = 0,5435 - 0,5328 = 0,0107 \text{ (г)}$$

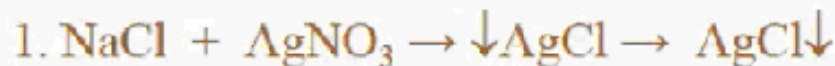
2. Розраховуємо масову частку вологи в препараті:

$$W, \% = m(\text{H}_2\text{O}) \cdot 100 / m(\text{наважки});$$

$$W, \% = 0,0107 \cdot 100 / 0,5435 = 1,969 \text{ (\%)}$$

ПРИКЛАД:

Яку масу наважки, що містить приблизно 20% NaCl потрібно взяти для аналізу, щоб отримати 0,4 г гравіметричної форми AgCl?

2. $W, \%(\text{NaCl}) = m(\text{гр.ф.}) \cdot F \cdot 100 / m(\text{наважки})$

3. **Розраховуємо гравіметричний фактор для NaCl:**

$$F = M(\text{NaCl}) / M(\text{AgCl})$$

$$F = 58,443 / 143,321 = 0,4078$$

4. **Розраховуємо масу наважки:**

$$m = m(\text{гр.ф.}) \cdot F \cdot 100 / W, \% ;$$

$$m = 0,4 \cdot 0,4078 \cdot 100 / 20 = 0,8156 \text{ г} \sim 0,8 \text{ г.}$$

